

Från redaktionen

Om återbruk och förfall

Lars-Eric Jönsson

Sommaren är loppmarknadernas tid. I trakten där jag bor är det vanligt med någon loppmarknad varje helg. Det är stora tillställningar där den arrangerande idrotts- eller hembygdsföreningen under ett år har samlat in begagnade grejer som säljs till mycket låga priser. För många föreningar är vinsten från försäljningen en viktig post i budgeten.

Poängen med loppmarknaden är att föremål som i någons ögon är gamla och uttjänta byter ägare och återfår något av sitt forna bruksvärde. Det uttjänta blir användbart. Inte nödvändigtvis genom att dess funktioner förändras utan genom en annan ägares blick och prognos: det där skulle kunna användas till... Loppmarknaden är i den meningen en kritisk situation för de föremål som bjuds ut. Ska de komma till förnyad användning eller ska deras bana mot skräphögen beseglas?

När vi går ut med soporna slänger vi inte bara en påse skräp och rester. Vi gör också en praktisk och tydlig markering av vad vi anser vara av värde respektive utan värde. Det vi å andra sidan sparar är sådant som vi använder eller på annat sätt anser ha betydelse. Det är kanske saker som ger våra självbiografier stöd: en souvenir från en resa, en sparkdräkt efter något av barnen, en smörkniv gjord i slöjden, ett fotografi som togs en julafton. Sådana saker skulle var för sig och ryckta ur sina sammanhang vara tämligen svårbegripbara för en utomstående. Men för människan som sparade dem är de kanske ovärderliga

påminnelser om stunder i livet, om en uppväxt, om bedrifter, om vägval och möten etc. De saker som vi omger oss med är med andra ord viktiga delar i bygget av en självförståelse och -biografi. Sopor, skräp och förfallen bebyggelse kan på motsvarande sätt sägas bära på associationer som vi inte är intresserade av eller vill kännas vid.

Detta avståndstagande rymmer minst lika många intressanta ingångar som sparandet och vidmakthållandet. Skräp är inte endast uttryck för individuella val utan också för samhälleliga, politiska vägval. Föremål och byggnader som under en period har utelämnats åt den fysiska nedbrytningens krafter kan plötsligt uppmärksammas och laddas med betydelser och berättelser av stor vikt för en grupp människor, för en region eller nation. I detta avseende är skräpet och rivningshuset, i egenskap av ett slags motpol till det högt värderade, i högsta grad betydelsebärande.

Det finns ett oändligt antal möjliga sätt att närma sig tidens gång och det materiella. I detta nummer av RIG samlas artikelförfattarna Orvar Löfgren, Lynn Åkesson och Robert Willim kring olika sätt att förhålla sig till åldrande, förfall och förfluten tid.

I den inledande artikeln tar Orvar Löfgren utgångspunkt i ett ödetorps förfall. Här kan nedbrytningen studeras som en biologisk, fysisk process som snarare än förfall innebär ett slags omvandlingsprocess. Begrepp som åldrande och slitage associerar istället till kul-

turella processer. Men vad är vad? Uppfattningen av vad som är åldrande är dessutom starkt knutet till omgivning och situation. Vad är åldrande och slitage i ett köpcentrum? Eller i ett jordbrukslandskap? Det är två frågor vars svar är radikalt olika. Tiden går i olika takt beroende på i vilket sammanhang vi befinner oss.

Orvar Löfgren gör i sin artikel en resa i ett åldrande landskap, ett landskap präglad av frånvaro, övergivenhet och saknad. Det är ett ruinernas landskap, ett slags resonansbotten för den egna melankolin, skriver Löfgren. Men resan passerar även andra sorters topografier, inte minst varukonsumtionens landskap, präglad av ångesten inför den första repan, det första tecknet på att tiden går och att parkeringsplatsen en dag, plötsligt, ska gapa tom.

Lynn Åkessons artikel tar på ett sätt vid just när det nya har blivit begagnat. Konsumtionssamhällets baksida brukar sägas vara dess skräp och sopor. Åkesson undersöker avfallsets, skräpets, det uttjäntas kulturella betydelser. Det är betydelser som i en återbrukets och det så kallade hållbara samhällets tid onekligen har ökat i omfattning. Vad som är skräp och sopor definieras av den blick som träffar dem. Sopor, skriver Åkesson, är ingen konstant företeelse. Sopor förändras och glider på en skala mellan värdelöst och värdefullt/ovärderligt.

Vårt förhållande till sopor och det redan använda eller uttjänta är mångbottnat. Våra egna sopor är en privat och hemlig sfär. Soporhanteringen är inget som man skyltar med. Å andra sidan har tanken om återbrukssamhället befordrat det uttjänta till samhällets framsida.

I min hemkommun står det numera fyra gröna soptunnor framför varje enfamiljshus eftersom vi är ålagda att sortera vårt skräp i dessa kärl. Sopnedkastens tid känns avlägsen samtidigt som de många tunnorna signalerar en ny tid präglad av, inte bara talet om återbruk och det ekologiskt hållbara samhället, utan också om dess vardagliga praktiker.

Det finns en lockelse i andras misär och skräp, skriver Lynn Åkesson. Men i dragningskraften ligger också rädslan för att man själv skulle kunna bli del av det. Vi tar för givet att någon ska hantera vårt skräp men ser med viss avsmak på dem som gör det. Att hantera sitt och andras skräp är moraliskt laddat. Och det sätt på vilket vi sköter denna hantering är, enligt Åkesson, ett givande forskningsfält.

Robert Willim börjar sin artikel i lockelsen av industrisamhällets övergivna miljöer. Det handlar här om alla dessa anläggningar som befinner sig i ett ingenmansland, vars primära användning är slut och framtiden osäker. I detta vacklande mellanrum uppstår nya former av ianspråktagande. Urban Exploration är ett postindustriellt fenomen, ett slags alternativ turism, skriver Willim, ett utforskande av övergivna byggnader från industrisamhället. På ett sätt kan man tala om ett slags postindustriell ruinromantik som karakteriseras av en serie betydelseförskjutningar av industrisamhällets smuts, föroreningar, buller till förmån för förfallets skönhet, återbruk, exotism och nostalgi. Willim introducerar begreppet Industrial Cool som anger ett förhållningssätt till det industriella präglad dels av distans till det industriella, dels av nya kulturella perspektiv på det postindustriella samhället.

Lund/Höganäs augusti 2005